

Lausunnonantajan näkemykset sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 §:n muuttamisesta

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Poske) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitysluonnokseen sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 §:n muuttamisesta. Posken näkemyksen mukaan esitetyllä lakimuutoksella ei ratkaista sosiaalityön kroonistunutta henkilöstöpulaa sekä veto- ja pitovoimaan liittyviä haasteita.

Sosiaalityön henkilöstöhaasteisiin tulee vaikuttaa pitkäjänteisesti tarkastelemalla työntekijöiden työoloja, työn tukirakenteita sekä riittävää palkkausta vaativasta asiantuntijatyöstä. Hallituksen esitys ei ratkaise henkilöstöongelmia kestäväällä tavalla, eikä se tuota laatua sosiaalihuoltoon ja lastensuojeluun eikä paranna asiakasturvallisuutta. Valviran rekisterissä on päteviä sosiaalityöntekijöitä yli hyvinvointialueiden tarpeiden, mutta tällä hetkellä alan haasteet vaikuttavat hyvinvointialueen virkatehtäviin hakeutumiseen. Myös asiakkaat asetetaan eriarvoiseen asemaan, mikäli toisen asioista vastaa laillistettu sosiaalityöntekijä ja toisella sijaispätevä.

Sosiaalityössä käytetään merkittävää julkista valtaa (esim. itsemääräämisoikeuteen puuttuminen), jolla on vaikutuksia yksilöiden elämään ja sitä kautta laajemmin yhteiskuntaan. Sosiaalityön käytäntö vaatii sosiaalioikeudellista asiantuntemusta, jonka vuoksi on varmistettava, että työntekijä on saanut sosiaalityön opinnoissaan riittävän sosiaalioikeudellisen osaamisen. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, niin jo nykytilanteessa tilapäisenä sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivilla on havaittu puutteellista osaamista hallinnollisesta menettelystä, sosiaalihuollon lainsäädännöstä, sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen kirjaamisesta, käytettävissä olevista sosiaalipalveluista sekä julkisen vallan käytön edellytyksistä virkatoimessa. Pohjoista YT-aluetta koskevassa sosiaalihuollon ammatillaiskyselyyn (2024) vastanneiden 18 sijaispätevän sosiaalityöntekijän joukosta vain 13 % kokee, että hänen suorittamansa, sijaispätevyyden antava tutkinto riittää nykyisessä työtehtävässä, jossa toimi sosiaalityöntekijän tehtävässä. Puolestaan pätevistä sosiaalityöntekijöistä 28 % koki, että suoritettu tutkinto (YTM/VTM) riittää sosiaalityöntekijän työtehtävässä (n=106). Huomionarvioista on, että 26 % pätevistä sosiaalityöntekijöistä koki, että sosiaalityöntekijän pätevyyden antava maisterintutkintokaan ei riitä nykyisessä työtehtävässä ja 77 % sosiaalityöntekijöistä kokikin tarvitsevansa lisäkoulusta. (Hiltula ym. 2023).

Sen sijaan, että sosiaalityöntekijöiden pätevyysvaatimuksia oltaisiin alentamassa, tulisi pätevien sosiaalityöntekijöiden kouluttamiseen panostaa. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota siihen, että koulutuspolut alalle pätevoitymiseen olisi mahdollisimman selkeät ja siihen olisi riittävästi yhteiskunnallisia kannustimia, esimerkiksi mahdollisuudet kouluttautua (juuri lakkautetun) aikuiskoulutustuen turvin.

Sosiaalityöntekijän työtehtävien vaativuus näyttäytyy merkittävänä syynä työpaikan vaihtamiselle, eli ns. työntövoimatekijänä. Työpaikan vaihtamista pohtivien sijaispätevien sosiaalityöntekijöiden keskuudessa työn liiallinen vaativuus näyttäytyy työntövoimana 64 %:ssa tilanteista (n= 14), kun vastaava luku pätevien sosiaalityöntekijöiden joukossa on 32

% (n=88). Liian vastuullinen työ näyttäytyy työntövoimana 49 % tilanteissa, joissa sijaispätevä ammattilainen on suunnitellut vaihtavansa työpaikkaa. Liian vastuullinen työ näyttäytyi pätevilla sosiaalityöntekijöillä työntövoimana harvemmin (24 %, n=88). Sen sijaan työn kuormittavuus (63 %), riittämätön palkka (35 %) sekä riittämätön esihenkilön tuki (48 %) näyttäytyvät työntövoimatekijöinä. Liiallista vastuuta sosiaalityössä koetaan ihmishengistä, päätöksenteosta sekä asiakkaiden vaikeista tilanteista. Näiden lisäksi sijaispätevien sosiaalityöntekijöiden joukossa liiallista vastuuta koetaan esimerkiksi siitä, että joutuu hoitamaan opiskelijana liian vastuullisia asioita. (Hiltula ym. 2024)

Vaikuttavimmillaan sosiaalityö on pitkissä asiakassuhteissa, joissa pystytään yhteensovittamaan asiakkaan tarvitsemia sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden toimijoiden palveluita sekä arvioimaan säännöllisesti niiden vaikuttavuutta. Luottamus asiakkaiden ja työntekijöiden välillä on yksi muutoksen mahdollistajista asiakkaiden elämässä. Esteenä vaikuttavan sosiaalityön toteuttamiseen on osaavan henkilöstön sekä pysyvien työntekijöiden puuttuminen.

On kohtuuton vaade, että virkavastuu ulottuu lakimuutoksen myötä myös kollegoiden tekemiin päätöksiin. Tilapäisesti sosiaalityöntekijöiden tehtävissä toimivan ohjaus ja valvonta sitoo myös laillistettujen sosiaalityöntekijöiden työaikaa ja on siten pois erityisesti asiakastyöstä. Tämä heikentää entisestään asiakkaiden mahdollisuutta laadukkaaseen sosiaalihuoltoon. Lisäksi myös tilapäisten sosiaalityöntekijöiden tehtävissä toimivien ohjauksessa ja valvonnassa on jo nykyisillään ollut hallituksen esityksen mukaan puutteita, mikä vaarantaa asiakasturvallisuutta.

Pohjoisen YT-alueen sosiaalihuollon esihenkilöiden (n=39) mukaan (2023) sosiaalityöntekijöiden avointen työtehtävien täyttämistä vaikeuttaa mm. riittämätön palkka, työn kuormittavuus ja vaatavuus. Merkittävin työtehtävien täyttämistä helpottava tekijä on sosiaalityöntekijöiden työtiin kollegiaalinen tuki. (Hiltula ym. 2022; Hiltula ym. 2024). Kollegiaalisen tuen tulee toteutua vastavuoroisena, tasavertaisena ammattilaisten välisenä reflektiona, joka edellyttää asiantuntemusta, koulutusta, osaamista ja kokemusta. Muita rekrytointeja helpottavia tekijöitä olivat työntekijöiden kannustaminen kehittämään omaa työtään (70 %), mahdollisuus etätööhön, sekä työpaikan optimaalinen sijainti, työnkuvien uudelleen määrittely, hyvä johtaminen ja se, ettei työtä ole aikapaineistettu. Riittävä palkka rekrytointia helpottavana tekijänä jakaa esihenkilöiden näkemyksiä, mutta 77 % (n=358) sosiaalihuollon ammattilaisista kertoi riittävän palkan olevan merkittävä työn pitovoimatekijä. (mt.) Hakemalla kestäviä ratkaisuja näihin epäkohtiin, pätevän henkilöstön saaminen helpottuisi. Selvityksen mukaan rekrytointia helpottavana tekijänä ei nähdä ammattihenkilölain pätevyysvaatimusten muuttamista.

Myös sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja muiden ammattilaisten tehtäväjakoa tulee tarkastella. Pohjoista YT-aluetta koskevassa sosiaalihuollon ammattilais selvityksessä tuli ilmi, että 43 % sijaispätevistä sosiaalityöntekijöistä kokee, että tekemäänsä sosiaalityöntekijän työhön kuuluu työtehtäviä, joihin ei tarvita oman koulutuksen (sijaispätevyyden antaman koulutuksen) mukaista pätevyyttä (n=14). Puolestaan 63 % pätevistä sosiaalityöntekijöistä kokee, että työhön kuuluu työtehtäviä, joihin ei tarvittaisi koulutuksen mukaista pätevyyttä (n=106). Näitä tehtäviä olivat useimmiten ns. sihteerien työ sekä ohjauksellinen työ. Tämä osoittaa tarpeen tarkastella ja kehittää tehtävänjakoa siten, että työtehtäviä jaettaisiin aiempaa tehokkaammin vastaamaan tarvittavaa pätevyyttä ja osaamista sen sijaan, että pätevyysvaatimuksia heikennettäisiin.

Hiltula & Liikanen & Kemppainen & Kostamo-Pääkkö & Sotaniemi 2024: Sosiaalihuollon ammattilaiset pohjoisella yhteistyöalueella.

Hiltula & Liikanen & Kemppainen & Kostamo-Pääkkö 2022: Sosiaalihuollon ammattilaiset pohjoisella yhteistyöalueella 2021.

Lausunnonantajan näkemykset voimaantulosta

Esityksen mukaista sosiaalihuollon ammattihenkilöstä annetun 12 §:n uudistamista ei tule tarkastella ja toteuttaa irrallisena sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilölain kokonaisuudistuksesta.

Onko lakiehdotuksen olennaisia vaikutuksia arvioitu riittävästi? Mitä muita olennaisia vaikutuksia lakiehdotuksella voidaan arvioida olevan?

Lakiesitystä ei ole tarkasteltu riittävästi kaikkien asiakasryhmien näkökulmasta. Sijaispäteviä sosiaalityöntekijöitä työskentelee tällä hetkellä myös muilla sosiaalityön tehtäväalueilla, kuin lapsiperheiden palveluissa ja lastensuojelussa.

Lisäksi lakiesityksessä ei ole arvioitu riittävästi, minkälaisia seurauksia lakimuutoksella on laillistettujen sosiaalityöntekijöiden pitovoimatekijöihin hyvinvointialueilla. Riskinä on, että osaava henkilöstö hakeutuu enenevässä määrin pois hyvinvointialueiden virkatehtävistä, koulutuksen ja osaamisen arvostuksen puutteen sekä kasvavan virkavastuun myötä. Erilaisten selvitysten mukaan alalta pois hakeutuvien määrä on jo nyt hälyttävän korkea. Vuonna 2023 Pohjoisten hyvinvointialueiden ammattilaisista noin 60 % -70 % vastaajista on harkinnut vaihtavansa työtä, useimmiten hyvinvointialueen sisällä. Sosiaalityöntekijöistä 63 % oli ajatellut vaihtavansa kokonaan alaa vähintään joskus ja paljon alalta poislähtemistä harkitsevia oli 31 % sosiaalityöntekijöistä. Työn kuormittavuus koetaan työntekijöiden keskuudessa suurimpana syynä siihen, että työntekijä on ajatellut vaihtavansa työpaikkaa: 82 % vastaajista nostaa syyksi työn kuormittavuuden. Työtä kuormittaa mm. toimimattomat palveluketjut, haastavat asiakastilanteet, työmäärä, kiire ja puuttuvat resurssit. Myös kokemus riittämättömästä esihenkilön tuesta (73 %) ja riittämätön palkka ajavat työntekijöitä harkitsemaan työpaikanvaihtoa (66 %). Myös aiempi selvitys toi esiin, että työstään poistumisen syinä näyttäytyivät henkilökohtaisten syiden ohella kohtuuton työmäärä, työn hallinnan vaikeudet ja kuormittuminen. (Hiltula ym. 2022; Hiltula ym. 2024)

Muita yleisiä huomioita lakiehdotuksesta?

Esityksessä on tunnistettu useita riskitekijöitä lakiuudistukseen liittyen. Huolestuttavaa on, mikäli riskeistä huolimatta lakiuudistusta ollaan viemässä eteenpäin.

Olemme yhteiskunnallisten haasteiden edessä; Tänä keväänä olemme joutuneet todistamaan useamman lapsen ja nuoreen kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa ja menehtymistä. Olemme kohdanneet globaaleja kriisejä, joiden vaikutukset näkyvät viiveellä yhteiskunnassa. Sosiaalityön ja sosiaalihuollon merkitys unohtuu poliittisessa keskustelussa, kun puhutaan yhteiskuntaa ravistelevista ilkeistä ongelmista, kuten radikalisoitumisesta, huumekuolemista tai katuväkivallasta. Taustalla on usein sosiaalityön

kohtaamia ilmiöitä kuten vanhemmuuden haasteita, perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa, yksinäisyyttä, koulunkäynnin ongelmia, syrjäytymistä ja neuropsykiatrisia haasteita. Laadukkaalla sosiaalihuollolla tuotetaan yhteiskuntarauhaa yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Sosiaalityöhön kohdistuu yhteiskunnassa odotuksia sosiaalisten ongelmien ratkaisijana, mutta samaan aikaan sosiaalityön käytännöissä olevaa asiantuntijuutta ollaan heikentämässä.

Toukokuussa 2024 julkaistu Onnettomuustutkintakeskuksen raportti nuorten huume- ja itsemurhekuolemista nostaa esiin, ettei näiden nuorten palveluissa mikään tahon ole ottanut koordinaatiovastausta. Nuoret ovat vuosien saatossa olleet useiden palveluiden, erityisesti terveydenhuollon palveluiden piirissä ja usein terveydenhuollon sisälläkin nuorille on tarjottu päällekkäisiä palveluita. Tämä on paitsi tehotonta myös kallista. Sosiaalityö on ainoa ammatti, jonka tehtävänä on koordinoita ja yhteensovittaa erilaisia palveluita. Tämän lisäksi sosiaalityössä tarkastellaan palvelujärjestelmän toimivuutta ja kykyä vastata sosiaalisiin ongelmiin laajemmassa kontekstissa rakenteellisen sosiaalityön keinoin.

Sosiaalityöntekijän työ on vaativaa asiantuntijatyötä, joka vaatii pohjaksi vähintään maisteritasoisen yliopistokoulutuksen. Lainsäädännöllinen osaamisen sekä yhteiskunnallisen osaamisen lisäksi sosiaalityöntekijän on osattava soveltaa sosiaalityön eettisiä ohjeita. Sosiaalityössä tulee tunnistaa mitä lainsäädäntöä eri ilmiöiden (asunnottomuus, väkivalta, radikalisoituminen, päihde- ja mielenterveys, ylisukupolvisuus) taustalle kytkeytyy sekä hyödyntää lainsäädäntöä käytäntöön asiakkaiden hyväksi. Monissa asiakkaiden kokonaistilanteissa mikään yksittäinen ilmiö ei sellaisenaan ole erityisen vaativa, vaan vaativuus rakentuu useiden ilmiöiden kasautumisesta ja vaikeasti ennakoitavista yhteisvaikutuksista. Sosiaalityössä tulee tunnistaa myös rakenteelliset epäkohdat ja palvelujärjestelmässä puuttuvat palvelut.

Hallituksen esityksen tavoitteet ovat hyvät, mutta keinot eivät tue alan veto- ja pitovoimatekijöitä tai sosiaalityön arvostusta ja houkuttelevuutta kokonaisuudessaan. Sosiaalityön henkilöstön osaamis- sekä rekrytointihaasteisiin ei vastata kelpoisuusehtoja keventämällä.